

PROGNÓZY VÝVOJA NA TRHU PRÁCE V SR II

Strednodobá prognóza potrieb trhu práce v horizonte 5 rokov v roku 2019

ITMS 2014+312031N138

Apríl 2020

Predhovor riešiteľského tímu

Keď sme pred dvomi rokmi predpokladali „bod zlomu“ vo vývoji na trhu práce a v ekonomike v roku 2020, ešte sme ani netušili, do akej miery sa tieto predpoklady naplnia. Určite sme však pod „bodom zlomu“ nemali na mysli príchod globálnej pandémie a najvyšší ekonomický prepád od druhej svetovej vojny. Takéto exogénne šoky môžu prísť kedykoľvek avšak nie je možné ich presne predvídať. Napriek tomu už v roku 2018 a predovšetkým v roku 2019 bolo možné jasne sledovať postupný útlm ekonomickej expanzie. Preto sme pre rok 2020 prognózovali „obrat vo vývoji“ ekonomickej expanzie.

Súčasná situácia v spoločnosti a hospodárstve, v súvislosti so šírením koronavírusu a následne prijatými opatreniami vlády SR, je diametrálne odlišná od situácie spred 2 – 3 mesiacov. Je zrejmé, že časy rastu hospodárstva a zvyšovania životnej úrovne občanov sú nateraz preč, aspoň v krátkodobom horizonte. A nedotýka sa to len nás, ale dramatické zhoršenie situácie naznačuje aj vývoj v západnej Európe a v USA. Organizácia pre hospodársku spoluprácu a rozvoj (OECD) zverejnila prognózu na rok 2020, kde v prípade rozšírenia koronavírusu predpokladá recesiu Eurozóny a v podobnom tóne je aj prognóza Európskej centrálnej bany (ECB).

Recesia v hospodárstve znamená pre trh práce prepúšťanie, najmä v dôsledku optimalizácie kapacít, resp. znižovania až zastavenia produkcie tovarov a služieb. A teda je tu priamy dopad na trhu práce, zamestnanosť, mzdy a i. Trh práce a jeho predpokladaný vývoj v súčasne známych podmienkach je kľúčový pre stabilitu a ďalší rozvoj spoločnosti (nielen) na Slovensku.

Môžeme si položiť otázku, či v týchto podmienkach má zmysel vypracovať prognózu trhu práce v strednodobom horizonte 5 rokov?

Odpoveď je jednoznačná, ÁNO. Kvalifikované prognózy spolu s ďalšími aktuálnymi údajmi sú nevyhnutné práve v čase mimoriadnych udalostí. Pretože len na základe relevantných údajov sa môžu prijať adekvátne a kvalifikované opatrenia na úrovni jednotlivých národných vlád ako aj úrovni medzinárodného spoločenstva a inštitúcií (Európska centrálna banka, Medzinárodný menový fond a i.).

Naša vláda a jednotlivé ústredné orgány štátnej správy majú aj prostredníctvom predkladaného výstupu k dispozícii časť potrebných informácií pre svoju činnosť a rozhodovanie o možných ďalších opatreniach na zmiernenie dôsledkov súčasnej krízy zapríčinennej koronavírusom. Avšak nesmieme zostať stáť a riešiť len súčasnú mimoriadnu situáciu, ale musíme mať víziu, stratégiu ako čeliť novým globálnym výzvam - nové technológie, digitalizácia, umelá inteligencia a pod. Preto je prognózovanie dôležité, aby sme vedeli urobiť správne rozhodnutia, na základe ktorých budeme môcť byť všetci

úspešní. Pod pojmom všetci si treba predstaviť školákov pri výbere svojho štúdia na strednej a vysokej škole, ľudí pri rozhodovaní o zmene kvalifikácie, ale aj seniorov, ktorí majú zabezpečenú adekvátnu zdravotnú a sociálnu starostlivosť.

Predkladaný výstup obsahuje značné množstvo jedinečných informácií, ktoré majú veľký informačný potenciál najmä pre rezort práce pri nastavovaní aktívnych opatrení na trhu práce, alebo v oblasti udeľovania pracovných povolení občanom z 3-tích krajín. Aj rezort školstva spolu so samosprávnymi krajmi má prostredníctvom tohto výstupu v relevantný podklad pre kvalifikované usmernenie počtov miest pri otváraní a schvaľovaní jednotlivých študijných a učebných odborov na stredných školách.

Dopyt na trhu práce bol v období posledných štyroch rokov hnaný nie len výraznou ekonomickou expanziou, ale aj vysokou náhradou pracovných síl. Z trhu práce odchádzali (predovšetkým do starobného dôchodku) vysoko početné kohorty obyvateľstva – tzv. povojnová generácia. Na druhej strane, na trh práce prichádzajú početne najslabšie ročníky narodené po prelome miléníí. Dôsledkom spojenia týchto troch extrémov bol historicky najvyšší nedostatok pracovných síl v SR, ktorý vyústil k výraznému rastu miezd, voľných pracovných miest a poklesu nezamestnanosti v uplynulých rokoch.

Prognózovanie budúceho vývoja na trhu práce závisí nielen od domácich, ale vo veľkej miere aj od zahraničných – európskych, ale aj globálnych vplyvov a udalostí. Mierne spomalenie dynamiky slovenskej ekonomiky a trhu práce bolo predpovedané v Prognózach pre roky 2019 až 2022, ktoré boli schválené Výborom pre makroekonomické prognózy a oficiálne zverejnené vo februári 2019. Predpokladalo sa, že zvoľnenie bude najmä následkom nepriaznivého vývoja zahraničného dopytu, ktorý sa odzrkadlí na exportnej výkonnosti slovenskej ekonomiky. Avšak, ekonomika v EÚ sa môže v kontexte pandémie koronavírusu, podľa najčerstvejších scenárov Medzinárodného menového fondu (MMF) prezentovaných generálnou riaditeľkou na Global Women's Forum 17. februára 2020, stať ešte zraniteľnejšou. Nemecká ekonomika, na ktorej vývoj v SR vo výraznej miere závislý, stagnovala v období od októbra do decembra minulého roka s nulovým percentuálnym rastom¹ a jej obranyschopnosť voči novej ekonomickej "pandémii" je výrazne oslabená. Navyše, v porovnaní s rokom 2002, keď vypukol SARS, podiel Číny na globálnom HDP bol len 8%, zatiaľ čo v súčasnosti je to takmer 20%². Dopady šíriaceho sa koronavírusu sú už citelné vo všetkých krajinách EÚ. FCA, respektíve Fiat Chrysler Automobiles, talianska spoločnosť, vlastníaca niekoľko automobilových značiek potvrdila, že zastavila produkciu vo svojej srbskej továrni kvôli výpadku dodávok súčiastok z Číny.

¹ Federal Statistics Office, Press release No. 045 of 14 February 2020

² <https://www.imf.org/external/datamapper/PPPSH@WEO/OEMDC/ADVEC/WEOWORLD/CHN>

Ďalšou budúcou globálnou výzvou pre ekonomiku a trh práce sú nové technológie, ktoré prinesú kvalitatívne nové pracovné príležitosti a taktiež umožnia využívať pružnejšie podmienky uplatňovania ľudských zdrojov v produktívnej práci. Očakáva sa, že len umelá inteligencia a robotika vytvoria v najbližších piatich rokoch celosvetovo takmer 60 miliónov nových pracovných miest a súčasne sa mnoho pracovných činností výrazne zmení, resp. úplne zanikne. Digitalizácia, automatizácia, robotizácia, internet vecí, rozšírená realita a ďalšie nové technológie už v dohľadnej budúcnosti výrazne zmenia európske pracoviská, a to s razantným vplyvom na obsah zdravotných a bezpečnostných štandardov. Nebezpečné a monotónne úlohy budú čoraz viac namiesto ľudí vykonávať roboty, resp. digitálne nástroje **umelej inteligencie**. Zmeny však so sebou prinášajú aj nové výzvy, ako sú neustála prepojitelnosť, väčší objem online a mobilnej práce, rozhrania človek-stroj, detailné monitorovanie pracovníkov, ich nábor a riadenie prostredníctvom algoritmov, a pod. Nové technologické postupy zabezpečujú stále vyššiu **produktivitu**, ktorá je esenciálna pre zlepšovanie životnej úrovne obyvateľstva, avšak súčasne je nevyhnutné zabrániť novým formám ohrozenia fyzického a duševného **zdravia** pracujúceho obyvateľstva.

Na dynamicky sa meniacom trhu práce je dôležité, aby všetci ľudia mali zabezpečené kľúčové kompetencie, ktoré budú dobrým základom pre ich schopnosť prispôbovať sa novým technologickým, ako aj demografickým a environmentálnym výzvam očakávanej budúcnosti. Digitálne hospodárstvo budúcnosti sa podľa Európskej komisie nemôže spoliehať len na pracovnú legislatívu z obdobia dvadsiateho storočia. Je nevyhnutné prispôbovať ju novým podmienkam sveta práce tak, aby všetci obyvatelia mali zabezpečené adekvátne príležitosti pre **plnú a produktívnu zamestnanosť** v súlade s ustanoveniami **Európskeho piliera sociálnych práv**, a to osobitne v oblasti aktívnej podpory zamestnanosti a zamestnateľnosti, vzdelávania, odbornej prípravy a celoživotného vzdelávania. Silné partnerstvá medzi tými, ktorí dopytujú kvalifikované ľudské zdroje a tými, ktorí ich vzdelávajú a odborne pripravujú, v kombinácii s **modernými postupmi prognózovania vývoja** na trhu práce, pomôžu lepšie identifikovať, čo sa treba učiť a akým spôsobom. **Riziká, ktoré so sebou môže táto výzva priniesť sú zdôraznené a zapracované aj do Oznámenia Európskej komisie Európskemu parlamentu, Rade, Európskemu hospodárskemu a sociálnemu výboru a Výboru regiónov zo dňa 14. januára 2020 (COM(2020) 14) pod názvom „Silná sociálna Európa pre spravodlivé transformácie“**, podľa ktorého musia národné a regionálne orgány v jednotlivých členských štátoch EÚ na účely hodnovernej charakteristiky očakávaných potrieb a požiadaviek trhu práce intenzívne spolupracovať s tými, ktorí na základe vlastnej ekonomickej činnosti vedia vierohodne anticipovať budúci vývoj, a to najmä so zástupcami zamestnávateľov, zamestnancov, ako aj s pracovníkmi služieb zamestnanosti a ich partnermi v oblasti vzdelávania a prípravy pre trh práce.

Slovensko nie je výnimkou a očakáva sa, že bude čeliť výrazným zmenám v dôsledku automatizácie pracovných miest. OECD odhaduje, že až tretina pracovných miest môže čeliť vysokému riziku automatizácie, čo je najviac spomedzi rozvinutých krajín³. Najviac by pritom mohli byť ovplyvnené okresy, ktoré v súčasnosti čelia najväčšiemu nedostatku pracovných síl⁴. Cieľom opatrení pre trh práce by preto malo byť aj zvyšovanie zručností existujúcich alebo budúcich pracovných síl aj v kontexte starnutia populácie, ktoré môže predstavovať ďalšiu výzvu pre dostatok pracovných síl v budúcnosti. Adaptabilita zamestnancov a podnikov bude predmetom opatrení zameraných na oblasti inteligentného priemyslu, identifikáciu ohrozených profesií a regiónov.

Zabezpečenie relevantných **strednodobých prognóz vývoja na trhu práce v oblasti očakávaných budúcich potrieb zamestnancov** a ďalších atribútov zamestnanosti je v podmienkach SR, v súlade s medzinárodnou legislatívou, súčasťou originálnych úloh Národného projektu **Prognózy vývoja na trhu práce v SR II v gescii Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny SR** (ďalej len „MPSVR SR“). Prostredníctvom predmetného projektu je v SR zabezpečované zosúladzovanie dopytu a ponuky na trhu práce podľa **Zákona č. 453/2003 Z. z. o orgánoch štátnej správy v oblasti sociálnych vecí, rodiny a služieb zamestnanosti** a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov, **Zákona č. 5/2004 Z. z. o službách zamestnanosti** a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov a **Zákona č. 61/2015 Z. z. o odbornom vzdelávaní a príprave** a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

Využitím výsledkov analýz v podobe strednodobých prognóz, ktoré predkladaný projekt prezentuje, je preto zabezpečované systematické plnenie úloh vytýčených medzinárodnou a národnou legislatívou v oblasti zosúladzovania dopytu a ponuky na trhu práce v kontexte nových výziev a rizík na trhu práce.

³ OECD Economic Surveys: Slovak Republic 2019

⁴ OECD Job creation and local economic development 2018

Manažérske zhrnutie

Vzhľadom na súčasnú pandemickú situáciu spojenú s Koronavírusom COVID-19 vyvinul riešiteľský tím tri možné scenáre vývoja potrieb trhu práce v podmienkach Slovenskej republiky. V roku 2020 môže byť v dôsledku zníženej ekonomickej aktivity ohrozených 140-240 tisíc pracovných miest v závislosti od doby trvania obmedzení.

Dnes je hlavnou témou našich každodenných životov svetová pandémia spojená s rozšírením Koronavírusu COVID-19 do celého sveta. Tá obmedzuje každodenné spotrebiteľské návyky osôb, čím sa znižuje dopyt po tovaroch a službách. Znížený dopyt spôsobuje pokles produkcie jednotlivých podnikov. Súčasná situácia je však odlišná od ostatných „bežných“ ekonomických kríz. V súčasnosti je totiž obmedzená aj ponuka na trhoch v dôsledku opatrení jednotlivých vlád a podniky prestávajú vyrábať tovary a služby. Je zrejmé, že táto kritická situácia bude mať výrazný dopad na ekonomiku a tým aj na trh práce, ktorý je odvodeným trhom od trhu výrobkov a služieb. Úroveň týchto dopadov je vo veľkej miere závislá od doby trvania aktuálnych ekonomických obmedzení, ako aj od rýchlosti návratu domácností k pôvodným spotrebiteľským návykom. Čím dlhšie bude súčasná situácia pretrvávať, tým vo väčšej miere bude poznačená výroba a spotreba domácností sa bude znižovať.

Vzhľadom na to, že Slovenská republika je závislá od dopytu v zahraničí, nie sme v súčasnosti pánmi situácie a aj keby sme úplne eliminovali Koronavírus na Slovensku, ekonomika by trpela ďalej nízkym zahraničným dopytom a obmedzeniami v medzinárodných subdodávateľských vzťahoch. Ekonomický vplyv pandémie je tak závislý nie len od opatrení v SR, ale aj od zvládnutia situácie v ostatných krajinách sveta. Keďže väčšina krajín stále nezastavila exponenciálny rast počtu prípadov, je náročné povedať, ako dlho takáto situácia bude ešte trvať. Z týchto dôvodov vyvinul riešiteľský tím 4 scenáre možného vývoja na trhu práce v SR v závislosti od doby trvania súčasných ekonomických obmedzení v dôsledku COVID-19 v SR a predovšetkým v zahraničí.

Scenáre vývoja vychádzajú z rozsiahleho medzinárodného input-output modelu, ktorý riešiteľský tím v súčasnosti vyvinul. Tento model dokáže odhadnúť vplyv zmien dopytu a produkcie v jednotlivých krajinách sveta podľa odvetví na ekonomiku v SR podľa odvetví, regiónov a zamestnaní. Zohľadňuje pritom aj medziodvetvové medzinárodné subdodávateľské vzťahy. Jedná sa o prvý a jediný model takéhoto rozsahu v podmienkach SR.

Predpoklady jednotlivých scenárov sú nasledovné:

- **Scenár 1** – predpokladá **zvládnutie** situácie spojenej s COVID-19 v medzinárodnom meradle v podobnom časovom rámci ako Čína, t.j. **v horizonte 3 mesiace. Tento scenár je optimistický a regenerácia ekonomiky v SR bude rýchla.**
- **Scenár 2** – predpokladá **zvládnutie** situácie spojenej s COVID-19 v medzinárodnom meradle v časovom horizonte do 6 mesiacov. **Tento scenár nazývame stredným scenárom a regenerácia ekonomika bude stredne rýchla.**
- **Scenár 3** – predpokladá **nezvládnutie** situácie spojenej s COVID-19 v medzinárodnom meradle v časovom horizonte do 6 mesiacov. **Jedná sa o pesimistický scenár, ktorý vyústi v pomalú regeneráciu ekonomiky.**
- **Scenár 0** – scenár je len hypotetickou úrovňou vývoja potrieb trhu práce a ekonomiky bez pandemickej situácie spojenej s COVID-19. Tento scenár je nereálny a vychádza z očakávaní zamestnávateľov z roku 2019 ako aj vývoja ekonomiky do roku 2019. Je však dôležitý na určenie „straty“ spôsobenej súčasnou situáciou.

Jednotlivé scenáre definujú vývoj dopytu na trhu práce spôsobeného zmenami produkcie a dopytu na trhu výrobkov a služieb. Teda hovoria o situácii bez podpory zamestnávateľov zo strany štátu. Pracovné miesta, ktoré budú udržané nad rámec produkcie jednotlivých spoločností definovaných dopytom po ich výrobkoch a službách totiž nemožno zahrnúť do kategórie „potreby trhu práce“. Zamestnancov na týchto pozíciách v súčasnej situácii totiž zamestnávatelia dočasne nepotrebujú a v trhovom systéme by pracovné miesta zanikli. Keďže však súčasnú situáciu nemožno považovať za dlhodobý stav, je pomoc zo strany štátu dôležitá na zamedzenie výrazného prepadu zamestnanosti v roku 2020.

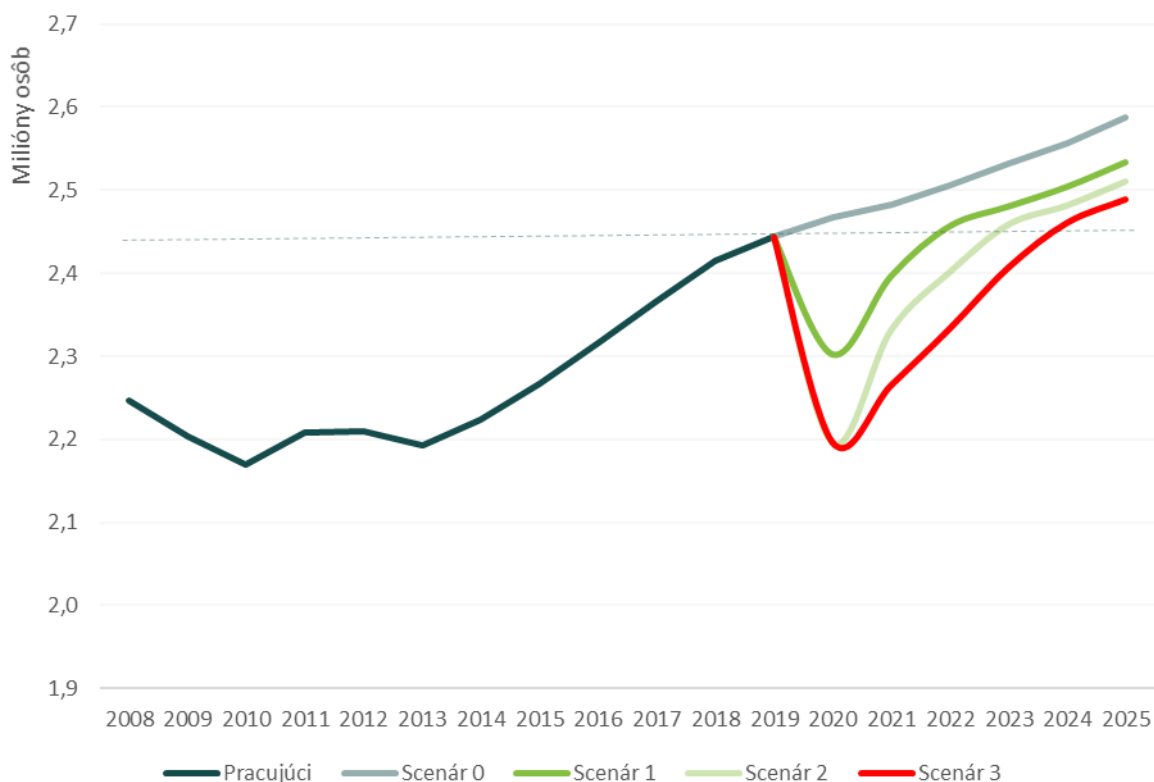
V prípade Scenáru 1, t.j. trvania súčasných obmedzení v SR a vo svete 3 mesiace bude v roku 2020 ohrozených približne 140 tisíc pracujúcich, ktorí by pravdepodobne prišli o prácu v prípade, že štát nebude tieto pracovné miesta dotovať. Pokles zamestnanosti v roku 2020 však bude pri tomto scenári relatívne rýchlo zregenerovaný a do roka 2022 by sa počet pracujúcich mal dostať na úroveň z roka 2019. Tento scenár považuje riešiteľský tím za najpravdepodobnejší a preto je aj v predkladanej štúdii najpodrobnejšie analyzovaný.

V prípade pretrvania súčasných obmedzení v horizonte do 6 mesiacov bude v roku 2020 pokles zamestnanosti a „počet nepotrebných zamestnancov“ výraznejší na úrovni takmer 250 tisíc. Spoločnosti totiž budú udržiavať svoju zamestnanosť len v prípade „očakávania skorého uzdravenia ekonomiky“. **Čím dlhšie bude trvať pandemická situácia, tým budú zamestnávatelia skeptickejší, že**

týchto zamestnancov budú reálne po ukončení obmedzení potrebovať a preto ich budú prepúšťať vo väčšej miere. Regenerácia v tomto scenári bude pomalšia a hodnoty zamestnanosti z roka 2019 budú dosiahnuté najskôr v roku 2023.

Pesimistický Scenár 3 počíta s nezvládnutím situácie v jednotlivých krajinách a ekonomické obmedzenia budú trvať 6 a viac mesiacov. Toto vyústi v pomalú regeneráciu finálneho dopytu po tovaroch a službách a narušení subdodávateľských vzťahov, čo sa prejaví aj na trhu práce v Slovenskej republike pomalou regeneráciou počtu pracovných miest. Úrovně z roku 2019 budú dosahované až v období 2024-2025.

Graf č. 1: Očakávaný vývoj počtu pracujúcich v SR do roku 2025

Je si potrebné uvedomiť, že tieto očakávané poklesy počtu pracujúcich v roku 2020 sa nutne nemusia v takej miere prejavíť aj v náraste nezamestnanosti. Vankúšom pre tento negatívny pád je totiž náhrada pracovných síl, ktorá nie je v takej veľkej miere ovplyvnená ekonomickou situáciou a obmedzeniami v ekonomickej činnosti. V roku 2020 odíde z trhu práce do starobného dôchodku približne 37 tisíc osôb. Dôchodkový vek však dosiahne väčší počet osôb a je pravdepodobné, že zamestnávateľia budú preferovať zatváranie pracovných miest obsadených práve osobami v dôchodkovom veku. Môže tak dôjsť k rekuperácii vývoja odchádzajúcich do starobného dôchodku, keď pracujúce osoby, ktoré dosiahli dôchodkový vek v minulosti, začnú pod vplyvom negatívnej

ekonomickej expanzie a podnetov zo strany zamestnávateľov odchádzať do starobného dôchodku. Len v podnikoch pracuje viac ako 100 tisíc osôb, ktoré už dosiahli dôchodkový vek v minulosti.

Mzdové náklady zamestnávateľov na udržanie zamestnanosti na ohrozených pracovných miestach predstavujú mesačne viac ako 200 miliónov EUR. Avšak v prípade pretrvania súčasných obmedzení v SR a v zahraničí dlhšie ako 3 mesiace, stúpne aj počet ohrozených pracovných miest a náklady sa budú pohybovať na úrovni 350 miliónov EUR mesačne.

Okrem náhrady pracovných síl je dôležitým vankúšom pre trh práce v SR v roku 2020 štátna finančná pomoc podnikom – resp. preplatenie časti mzdových nákladov. Ak uvažujeme pri Scenári 1 s nepotrebnými pracovnými miestami pre zamestnávateľov na úrovni 140 tisíc, po prepočítaní priemernými mzdovými nákladmi zamestnávateľov na tieto pracovné miesta vrátane odvodov zamestnávateľov sa dostávame na úroveň nákladov približne 200 miliónov EUR mesačne.

Ak návrat ku chodu ekonomiky bude trvať 6 mesiacov a naplní sa teda Scenár č. 2, ohrozených bude väčší počet pracovných miest a priemerné mesačné mzdové náklady zamestnávateľov budú na úrovni 350 miliónov EUR.

Je si ale potrebné uvedomiť, že realizované prognózy sú na ročnej báze, to znamená, očakávaný pokles zamestnanosti v roku 2020, spôsobený očakávaným poklesom dopytu a produkcie v roku 2020, je za celý rok 2020. V niektorých, predovšetkým v kritických mesiacoch roka 2020, môže byť pokles výraznejší, avšak na druhej strane pri zrušení ekonomických obmedzení bude nasledovať rýchly nárast dopytu, produkcie a tým aj zamestnanosti. Keďže sa teda jedná o ročnú zmenu, hornou hranicou nákladov je prenasobenie priemerných mesačných nákladov všetkými mesiacmi roka, čo v prípade Scenáru 1 sa náklady zamestnávateľov na udržanie nepotrebných pracovných miest (v danom momente) môžu vyšplhať až na úroveň 2,4 miliardy EUR. Pri Scenári 2 je to až 4,2 miliardy EUR

Pokiaľ štát preplatí 80 % týchto nákladov, stáť by to malo v prípade Scenáru 1 približne 1,9 miliardy EUR, v prípade Scenáru 2 až 3,4 miliardy EUR za celý rok 2020.

Tiež je nutné počítať s tým, že pri oznámení štátnej pomoci budú o túto pomoc žiadať aj podniky, ktoré by aj bez štátnej pomoci udržali svoju zamestnanosť. Budú to teda brať ako „príležitosť“ na prekľutíe nepriaznivej situácie. Štát preto musí nevyhnutne vyvinúť nástroje definujúce podniky a pracovné miesta v najväčšej miere ohrozené súčasnou situáciou.

Pokles počtu pracovných miest je závislý od úrovne produkcie podnikov, ktorá je závislá na úrovni dopytu po produktoch v Slovenskej republike a v zahraničí. Približne tretina očakávaného poklesu produkcie a zamestnanosti je spôsobená očakávaným poklesom finálneho dopytu v zahraničí, preto povolenie nábehu výroby a zrušenie opatrení v podmienkach SR problém nevyrieši.

Na základe vyvinutých modelov sa očakáva pokles domáceho dopytu v roku 2020 v prípade Scenáru 1 na úrovni 6,4 %, v prípade Scenáru 2 až o 12,1 %. Tomuto poklesu domáceho dopytu v SR možno pripísať približne dve tretiny poklesu zamestnanosti a produkcie v roku 2020. V absolútnom vyjadrení to tak v prípade Scenáru 1 bude predstavovať pokles počtu pracovných miest o 96 tisíc, pri Scenáru 2 až o 167 tisíc pracovných miest. Zvyšná tretina poklesu zamestnanosti bude v dôsledku poklesu dopytu v zahraničí.

Podniky v SR ale aj vo svete neprodukurujú tovary a služby len pre konečnú spotrebu, ale aj pre medzispotrebu iných podnikov, či už v SR, alebo v zahraničí. To isté platí aj pre odvetvia. Nárast finálneho dopytu v jednom odvetví nutne neimplikuje aj rast produkcie a tým aj zamestnanosti tohto odvetvia. Pokiaľ je napríklad súčasne významným subdodávateľom odvetvia s výrazným poklesom dopytu, ani rastúci finálny dopyt po produktoch odvetvia nemusí nutne implikovať rast jeho produkcie. Jednotlivé odvetvia sú tak medzi sebou významne prepojené a pokles v jednom odvetví znamená zmeny aj v iných odvetviach.

Zaujímavým príkladom je napríklad IT sektor, po ktorého produktoch a službách sa aj napriek pandémie očakáva nárast finálneho dopytu o približne 3 % v roku 2020. Napriek tomu však produkcia tohto odvetvia a tým aj zamestnanosť v roku 2020 v SR mierne poklesne o 1,9 % (v prípade Scenáru 1). Pokles tohto odvetvia bude hnaný poklesom v ostatných odvetviach, pre ktoré je IT sektor subdodávateľom. Viac ako 80 % očakávaného poklesu v IT sektore bude pritom hnané znížením dopytu v zahraničí v odberateľských odvetviach a 20 % znížením dopytu v odberateľských odvetviach v SR.

Takisto typickým príkladom takéhoto očakávaného vývoja sú dodávky energií, vody, či nakladanie s odpadmi, kde sa očakáva rast finálneho dopytu v SR o 1-3 %. Tým, že množstvo osôb je v súčasnosti v domácnostiach, spotreba energií v domácnostiach (ako finálny spotrebiteľ) sa zvyšuje. Napriek tomu sa očakáva pokles produkcie a zamestnanosti týchto odvetví v roku 2020 (pri elektrine a plyne o 1,7 %, pri vode o 2,7 % a pri odpadoch až o 4,3 %). Je to spôsobené tým, že významnými odberateľmi týchto odvetví sú práve fabriky a jednotlivé podniky, v ktorých výrazne klesne produkcia v roku 2020. To znamená, tieto odvetvia vo veľkej miere vstupujú do medzispotreby ostatných odvetví.

Pri snahách o čo najrýchlejšie naštartovanie ekonomiky SR otvorením fabriek, obchodov a odstránením bariér v spotrebe domácností, sa plne nevyrieši ekonomický problém, ktorému Slovenská republika čelí. Zjednodušene, ak aj fabriky budú môcť vyrábať, nebudú vyrábať, pokiaľ nebudú mať pre koho vyrábať.

Úroveň zamestnanosti sa vráti na úroveň z roku 2019 v priebehu roka 2022 avšak len v prípade, že obmedzenia výroby a spotreby pretrvávajú maximálne 3 mesiace. Ak budú obmedzenia trvať dlhšie, návrat zamestnanosti na hodnoty z roku 2019 možno očakávať až v období 2023-2024. Napriek relatívne rýchlej očakávanej regenerácii trhu práce na predkrízovú úroveň, trh práce stratu spôsobenú pandemiou nedokáže úplne vymazať.

História nás učí, že prepady ekonomiky spôsobené neekonomickými exogénnymi faktormi sú síce hlboké, avšak regenerácia ekonomiky je rýchlejšia ako v prípade „čistých“ ekonomických kríz. Ekonomický vývoj v takýchto prípadoch je typu „V“. Podobný scenár sa očakáva aj pri súčasnej kríze spôsobenej vírusom COVID-19. **Keďže sa jedná o exogénny faktor, ktorý vstúpil do ekonomických vzťahov a ekonomický vývoj samotný nenaznačoval výrazné problémy, je možné očakávať relatívne rýchlu regeneráciu. To však platí iba v prípade, že sa v dôsledku tohto exogénneho šoku nestihnú pridružiť aj ďalšie ekonomické problémy,** predovšetkým spôsobené prepúšťaním a finančnými problémami (právnické a fyzické osoby prestanú splácať dlhy, úvery, hypotéky, dodávateľom za dodávky, začnú sa zbavovať majetku pri nízkom dopyte a pod.). Tento exogénny neekonomický šok prišiel dokonca v čase najdlhšej a najvýraznejšej ekonomickej expanzie vôbec. O to väčšia je šanca, že ekonomika sa dokáže rýchlo zregenerovať.

Pokiaľ ekonomické obmedzenia spojené s Koronavírusom COVID-19 pretrvávajú 3 mesiace, počet pracujúcich v SR by sa mal dostať na úroveň z roku 2019 na prelome rokov 2021-2022. Pokiaľ však obmedzenia budú trvať dlhšie, do 6 mesiacov, prepad bude hlbší a návrat k hodnotám z roku 2019 bude trvať o rok dlhšie. Pri pesimistickom scenári nezvládnutia situácie do 6 mesiacov by počet pracujúcich mal dosiahnuť úroveň z roku 2019 najskôr v roku 2024.

To, že sa relatívne rýchlo dokážeme vrátiť na úroveň zamestnanosti a ekonomiky z roku 2019 ešte neznamená, že sme v dôsledku COVID-19 nič nestratili. V roku 2019 doznievala najväčšia ekonomická expanzia na trhu práce v podmienkach SR a v roku 2020 sa očakávalo len mierne spomalenie tejto expanzie vrátane mierneho rastu zamestnanosti. Keďže máme informácie o vývoji trhu práce do roku 2019 bez vplyvu Koronavírusu a súčasne odhady zamestnávateľov na 5 rokov vpred z roku 2019, vieme relatívne presne odhadnúť, ako by sa hypoteticky vyvíjala situácia na trhoch, keby neprepukla globálna

pandémia. Na tieto účely sme vyvinuli tzv. nultý Scenár, ktorý je síce len hypotetický, ale umožňuje nám analyzovať ekonomickú stratu spôsobenú globálnou pandémiou. Keby globálna pandémia nenastal, v roku 2020 by sa počet pracujúcich v SR pohyboval na úrovni takmer 2,47 milióna osôb. Aj pri tom najpozitívnejšom scenári vývoja (Scenár 1) s ekonomickými obmedzeniami trvajúcimi 3 mesiace dosiahneme túto úroveň počtu pracujúcich najskôr v roku 2023. Môžeme tak povedať, že v dôsledku Koronavírusu COVID-2019 sme stratili minimálne 3 roky ekonomického vývoja na trhu práce.

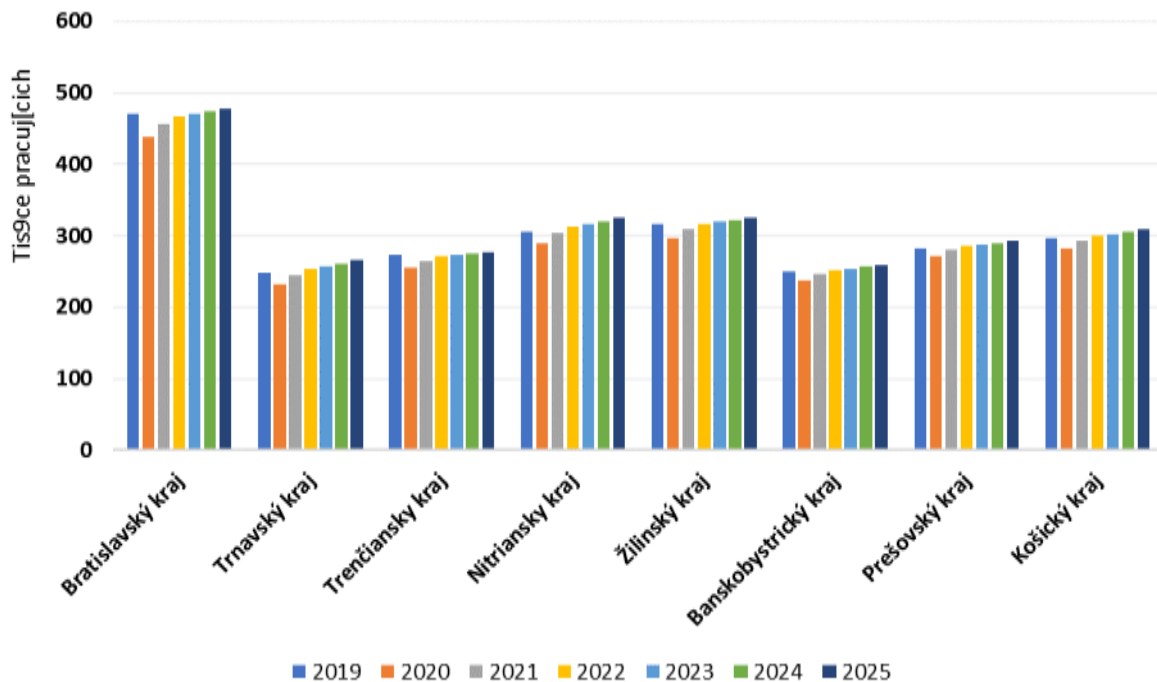

Vo všetkých krajoch sa očakáva pokles zamestnanosti v roku 2020. Najviac bude zasiahnutý Bratislavský kraj, ktorí v prípade optimistického scenáru príde v roku 2020 o takmer 33 tisíc pracovných miest, čo predstavuje pokles počtu pracujúcich o 7 %. V menšej miere bude zasiahnutý východ Slovenska, predovšetkým Prešovský kraj s očakávaným poklesom o 11 tisíc pracujúcich, resp. 3,8 %.

V dôsledku rôznej odvetvovej štruktúry zamestnanosti, ako aj rôznej veľkostnej štruktúry podnikov a odlišnej závislosti na vývoji v zahraničí, sa v krajoch SR očakáva rozdielny vývoj. Najväčšie poklesy zamestnanosti v roku 2020 sú očakávané na západe Slovenska a v Žilinskom kraji, kde sa pokles v prípade Scenáru 1 očakáva na úrovni 6,5 až 7 %. V ostatných krajoch poklesne počet pracujúcich o 5 % s výnimkou Prešovského kraja s očakávaným poklesom počtu pracujúcich na úrovni 3,8 %. Prešovský kraj má totiž výrazne vyšší počet pracujúcich v nepodnikateľských odvetviach ako ostatné kraje.

Najrýchlejšia regenerácia trhu práce sa očakáva v Prešovskom, Nitrianskom a Trnavskom kraji, kde by sa už v roku 2021 mala úroveň zamestnanosti približovať úrovni z roku 2019. Vyššie škody spôsobí súčasný vývoj v Bratislavskom a Trenčianskom kraji, v ktorom sa úroveň zamestnanosti dostane na úroveň z roku 2019 až na prelome rokov 2023-2024.

Graf č. 2: Očakávaný vývoj počtu pracujúcich v krajoch do roku 2025

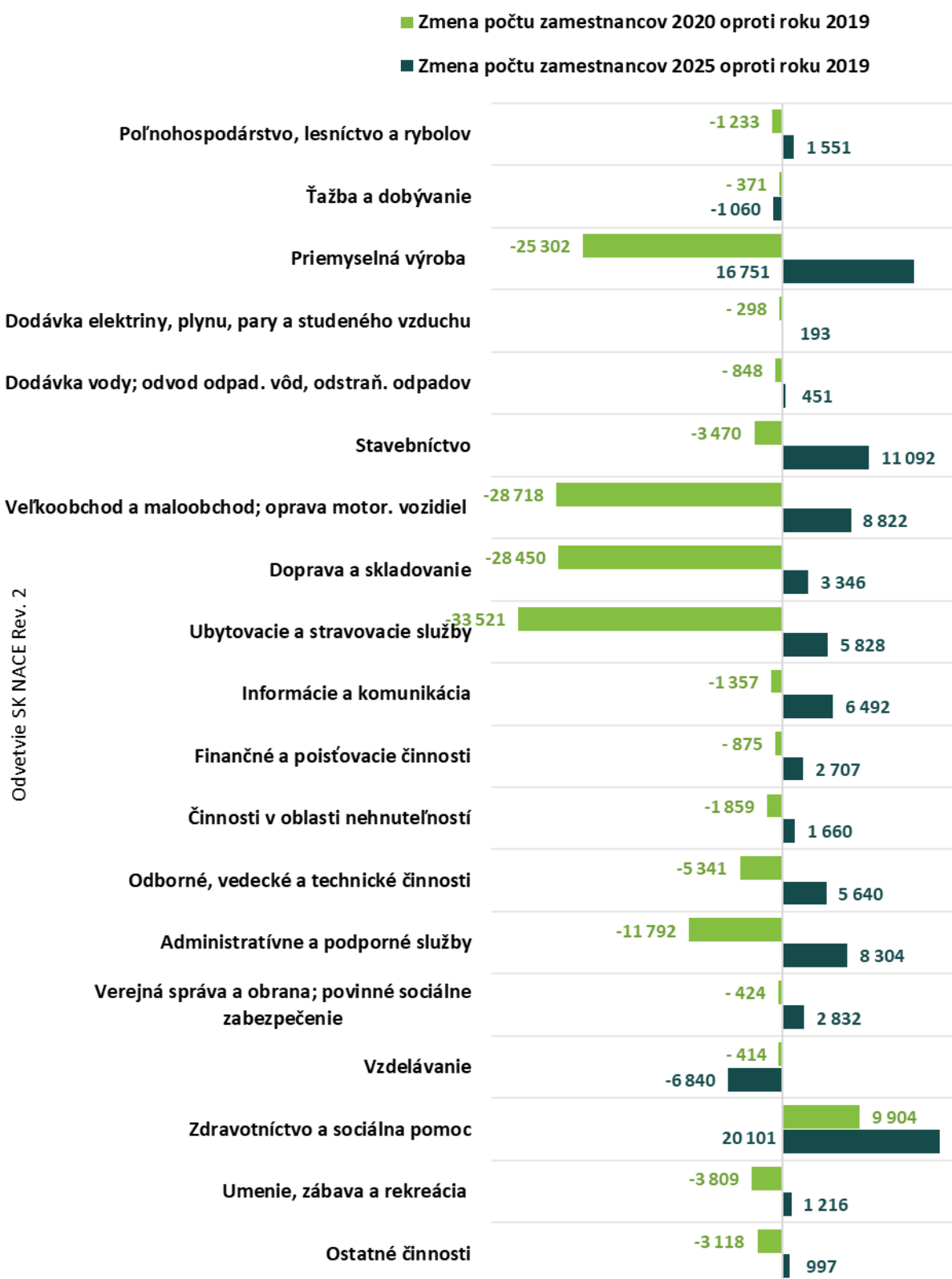
V najväčšej miere bude v dôsledku ekonomických obmedzení zasiahnuté odvetvie Ubytovacích a stravovacích služieb, kde sa v roku 2020 očakáva pokles počtu pracujúcich o viac ako 33 tisíc, čo predstavuje pokles o 34 %. Počet pracujúcich v doprave a skladovaní sa takisto zníži o 19 %. Jediným odvetvím s očakávaným rastom zamestnanosti v roku 2020 je Zdravotníctvo, kde sa očakáva nárast o 7 %.

Súčasná situácia má rôzny vplyv na jednotlivé odvetvia. Vo všetkých odvetviach hospodárstva okrem zdravotníctva sa očakáva pokles zamestnanosti v roku 2020 (podľa optimistického Scenáru 1). Najviac zasiahnuté bude predovšetkým odvetvie Ubytovacích a stravovacích služieb s očakávaným poklesom počtu pracujúcich v roku 2020 na úrovni viac ako 34 %. Vzhľadom na ochromenú subdodávateľskú sieť a predovšetkým kamiónovú dopravu sa výrazný pokles počtu pracujúcich očakáva aj v odvetví Doprava a skladovanie o 19 %. Výrazný pokles počtu pracujúcich sa takisto očakáva v obchode o takmer 29 tisíc osôb a v priemysle s poklesom o 25 tisíc osôb. Samozrejme, je to vo výraznej miere závislé o dĺžky obmedzení. Pokiaľ ekonomické obmedzenia a pandemická situácia pretrvá 6 mesiacov (Scenár 2), pokles počtu pracujúcich bude rýchlo narastať na 54 tisíc osôb v obchode a 64 tisíc osôb v Priemysle.

V prípade naplnenia Scenáru 1 sa očakáva, že v roku 2025 budú už všetky odvetvia na úrovni zamestnanosti z roku 2019. Výnimkou je ťažba, ktorá dlhodobo klesá bez ohľadu na pandémiu. Pokles

počtu pracovných miest aj do roku 2025 sa tiež očakáva vo vzdelávaní, ku ktorému by malo dôjsť v dôsledku racionalizácie siete škôl.

Graf č. 3: Očakávaná zmena počtu pracujúcich do roku 2020 a 2025 v odvetviach SR

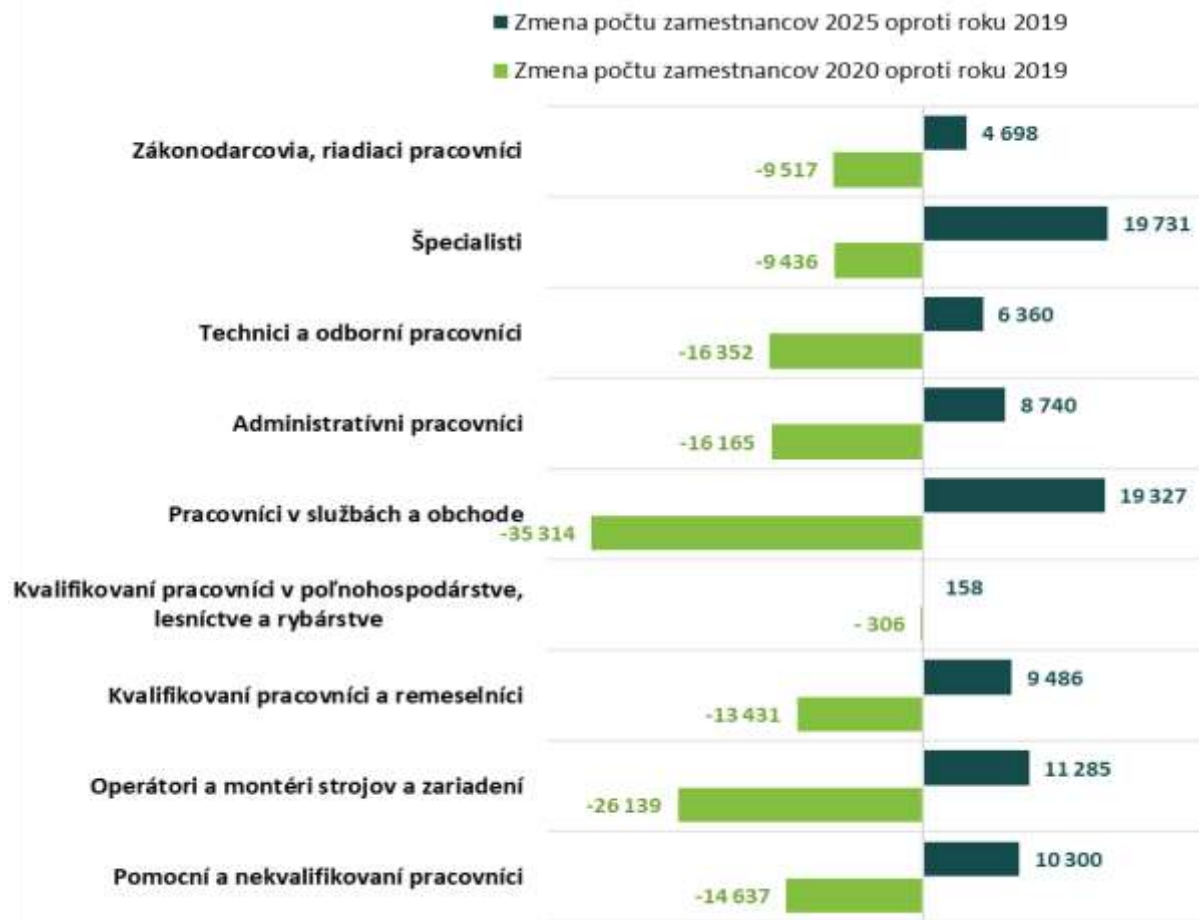

Z hľadiska profesijnej štruktúry sú najviac ohrozené pracovné miesta v hlavne triede zamestnaní 5 Pracovníci v službách a obchode, kde sa v prípade optimistického scenáru očakáva pokles počtu pracujúcich v roku 2020 o viac ako 35 tisíc a v hlavnej triede 8 Operátori a montéri strojov a zariadení s očakávaným poklesom počtu pracujúcich o približne 26 tisíc. V prípade, že ekonomické obmedzenia budú trvať 6 mesiacov, počet ohrozených pracovných miest v týchto hlavných triedach zamestnaní presiahne 50 tisíc.

Tak ako pri každej kríze za posledných 20 rokov, sú omnoho viac ohrozené pracovné miesta s potrebou nízkej kvalifikácie ako pracovné miesta s potrebou špecifickej kvalifikácie. Je to racionálne rozhodnutie zamestnávateľov v prípade dočasne zlej ekonomickej situácie. Slovo „dočasne“ je v predchádzajúcej vete dôležitejšie, ako by sa na prvý pohľad mohlo zdať. Pokiaľ totiž zamestnávateľ verí v nápravu zlej ekonomickej situácie v blízkej dobe, siahá predovšetkým po „jednoducho nahraditeľných“ pracovných silách. Pracovné miesta nevyžadujúce si špecifickú kvalifikáciu, alebo pracovné miesta, na ktorých môžu pracovať osoby s rôznymi kvalifikáciami, sú pre zamestnávateľov jednoduchšie obsaditeľné ako pracovné miesta s nutnosťou špecifickej špecializácie. Preto v prípade, že súčasné ekonomické obmedzenia budú trvať krátku dobu (do 3 mesiacov), budú to predovšetkým nízkokvalifikované pracovné sily, ktoré budú ťahať za kratší koniec.

Zatiaľ, čo v hlavných triedach zamestnaní Špecialisti a Kvalifikovaní pracovníci a remeselníci sa pri optimistickom scenári očakáva pokles počtu pracujúcich na úrovni 2-4 %, pri ostatných hlavných triedach zamestnaní sa očakávaný pokles pohybuje na úrovni presahujúcej 7,5 %. Predovšetkým pri pracovníkoch v službách a obchode sa očakáva pokles počtu pracujúcich v roku 2020 o takmer 10 % v optimistickom scenári. Situácia je však odlišná v prípade, že zamestnávateľ očakáva negatívnu situáciu na dlhšie obdobie. Pokiaľ ekonomické obmedzenia pretrvajú 6 mesiacov, najväčší rozdiel medzi týmito dvoma scenármi bude práve pri Špecialistoch a Kvalifikovaných pracovníkoch a remeselníkoch, kde sa počet ohrozených pracovných miest viac ako zdvojnásobí. Je to spôsobené tým, že síce pre zamestnávateľa sú tieto osoby ťažko nahraditeľné a nedokáže ich získať tak rýchlo ako na ostatných pracovných pozíciách, avšak súčasne sú tieto pracovné sily aj viac cenené a sú pre zamestnávateľa drahšie. Preto v prípade, že zamestnávateľ začne očakávať zlú ekonomickú situáciu na dlhšie časové obdobie, začne „škrtať“ súčasne aj veľké nákladové položky, ktorými Špecialisti určite sú.

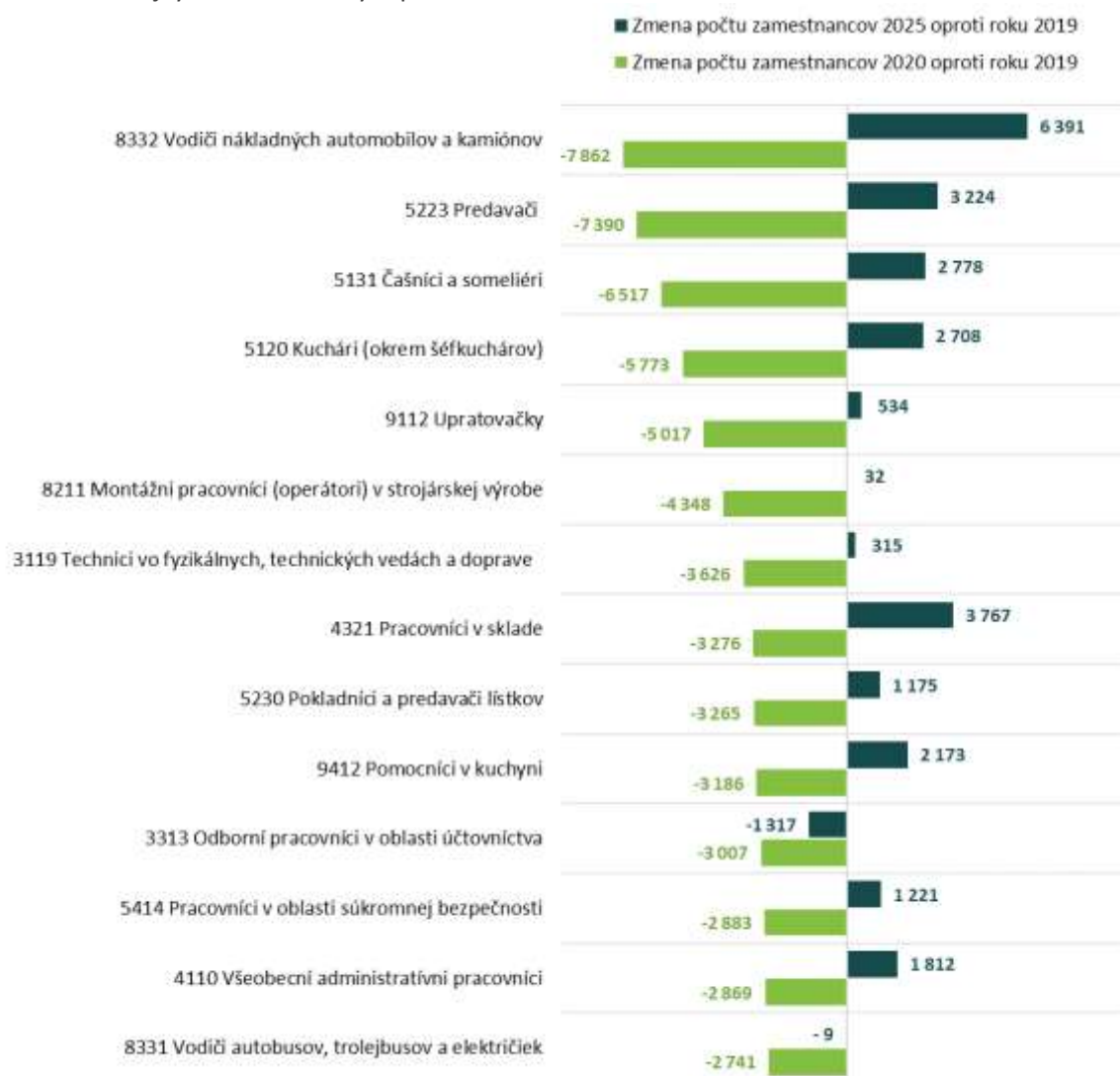
Graf č. 4: Očakávaná zmena počtu pracujúcich do roku 2020 a 2025 v hlavných triedach zamestnaní SR

Vo všetkých hlavných triedach zamestnaní sa očakáva, že na konci roka 2025 bude viac pracujúcich, ako tomu bolo v roku 2019. Najväčšie prepúšťanie sa očakáva pri vodičoch nákladných automobilov a kamiónov, kde by v dôsledku ochromenej subdodávateľskej siete mohlo prísť o prácu v roku 2020 v optimistickom variante 8 tisíc pracovníkov, čo predstavuje pokles o 11,5 %. O prácu v roku 2020 takisto príde veľké množstvo predavačov (približne 7,4 tisíc, pokles o 7,5 %), čašníkov (približne 6,6 tisíc, pokles o 22 %) a kuchárov (približne 5,7 tisíc, pokles o 17 %).

Na druhej strane existujú aj zamestnania, v ktorých sa očakáva nárast počtu zamestnancov aj v roku 2020 napriek pandémie. Jedná sa predovšetkým o pozície v oblasti zdravotníctva – Špecialisti v ošetrovatelstve, Zdravotné sestry a Zdravotní asistenti, kde sa očakáva rast dopytu o 7-12 % v roku 2020. Samozrejme rast dopytu na trhu práce ešte neznamená, že tento dopyt bude aj uspokojený. Keďže tento dopyt bude akútny predovšetkým v prvej polovici roka 2020, je možné využiť aj ďalšiu kohortu absolventov vysokých škôl v oblasti zdravotníctva a štát by týchto absolventov mal kontaktovať už v súčasnosti. Mimo zdravotníctva je napríklad mierny nárast dopytu v roku 2020 očakávaný aj po vývojjároch softvéru, či technikoch komunikačných zariadení.

Graf č. 5: Očakávaná zmena počtu pracujúcich do roku 2020 a 2025 v podskupinách zamestnaní s najvyšším očakávaným poklesom zamestnanosti v roku 2020 v SR

Aj napriek šokovému očakávanému poklesu zamestnanosti v roku 2020 sa očakávajú kladné potreby trhu práce v období 2020-2025. Do potrieb trhu práce vstupuje aj náhrada pracovných síl, ktorá tvorí pomyselný „vankúš“ pred tvrdým dopadom.

Napriek tomu, že Slovenská republika a celý svet žije v súčasnosti myšlienkami na vírus COVID-19, táto situácia je dočasná a ekonomický kolobeh sa vráti do „starých koľají“ relatívne rýchlo. Slovensko tak aj naďalej bude trpieť nesúladsť systému vzdelávania s potrebami trhu práce. Je preto nevyhnutné pozerať sa na vývoj systematicky aj z dlhšieho časového horizontu, v ktorom už Koronavírus bude len spomienkou. Do potrieb trhu práce takisto vstupuje aj náhrada pracovných síl, t.j. osoby opúšťajú pracovné miesta, čím vytvárajú pracovné príležitosti (resp. znižujú počet osôb, ktorí prídu o prácu

v čase krízy). Náhrada pracovných síl nie je vo výraznej miere závislá od ekonomického vývoja a je vždy kladná. Jedná sa tak o „vankúš“, ktorý zjemňuje negatívne dopady hospodárskych kríz na trh práce. V ďalšom texte sa budeme venovať potrebám trhu práce v kontexte rokov 2019-2025 v rámci najpravdepodobnejšieho optimistického Scenáru 1.

V rokoch 2016 a 2017 bola v podmienkach SR zaznamenaná historicky najvyššia expanzia na trhu práce. Počet zamestnancov rástol o viac ako 50 tisíc ročne. V roku 2018 začal rast zamestnanosti mierne spomaľovať aj v dôsledku nedostatku vhodných pracovných síl. V roku 2019 bol rast zamestnanosti polovičný oproti rovnakému obdobiu predchádzajúceho roka.
Trh práce tak začal spomaľovať už v roku 2019.

Rok 2017 bol typický pokračujúcou výraznou ekonomickou expanziou na trhu práce z roku 2016. Počet zamestnaných osôb vzrástol v roku 2017 o približne 52 tisíc osôb, pričom v roku 2016 bol tento nárast historicky najvyšší na úrovni 55 tisíc osôb⁵. V roku 2018 takisto pokračovala výrazná ekonomická expanzia na trhu práce, ktorá však predovšetkým koncom roka začala spomaľovať. Počet zamestnancov v roku 2018 vzrástol o približne 47 tisíc osôb. Pokles dynamiky rastu bol sčasti spôsobený aj nedostatkom vhodných pracovných síl v podmienkach SR, pracovné príležitosti totiž vznikali vo väčšej miere, avšak množstvo pracovných miest ostalo neobsadených. Tento nárast bol hnaný opäť predovšetkým priemyslom, kde vzrástol počet zamestnaných osôb o približne 10 tisíc a na prelome rokov 2017 a 2018 presiahol priemysel predkrízovú úroveň zamestnanosti.

Rok 2019 však priniesol ďalšie zníženie tempa rastu zamestnanosti spôsobený predovšetkým zníženou výkonnosťou priemyslu a obchodu. Ku koncu tretieho štvrťroka 2019 zaznamenávali obe naše najväčšie odvetvia pokles zamestnanosti na úroveň nižšiu ako v roku 2018. Celkovo za prvé tri štvrťroky 2019 vzrástol počet zamestnaných približne o 22 tisíc, čo je len polovica z rastu, na ktorý sme boli zvyknutí s posledných troch rokov.

Napriek negatívnemu vývoju v našich najpočetnejších odvetviach, pozitívny vývoj zaznamenalo poľnohospodárstvo, ktoré v roku 2019 zaznamenalo nárast zamestnanosti.⁶

Rastu zamestnanosti v roku 2019 vo veľkej miere pomohol výrazný nedostatok pracovných síl z predchádzajúcich expanzných rokov 2016-2018. Časť rastu zamestnanosti totiž nebola spôsobená

⁵ zamestnanci ESA2010

⁶ V čase realizácie tejto aktivity sú dostupné údaje len za 3. štvrťrok 2019, štúdia však bude revidovaná začiatkom apríla 2020, kedy už budú dostupné kompletne údaje za rok 2019.

vznikom nových pracovných miest, ale uspokojením dopytu po pracovníkoch z predchádzajúcich rokov.

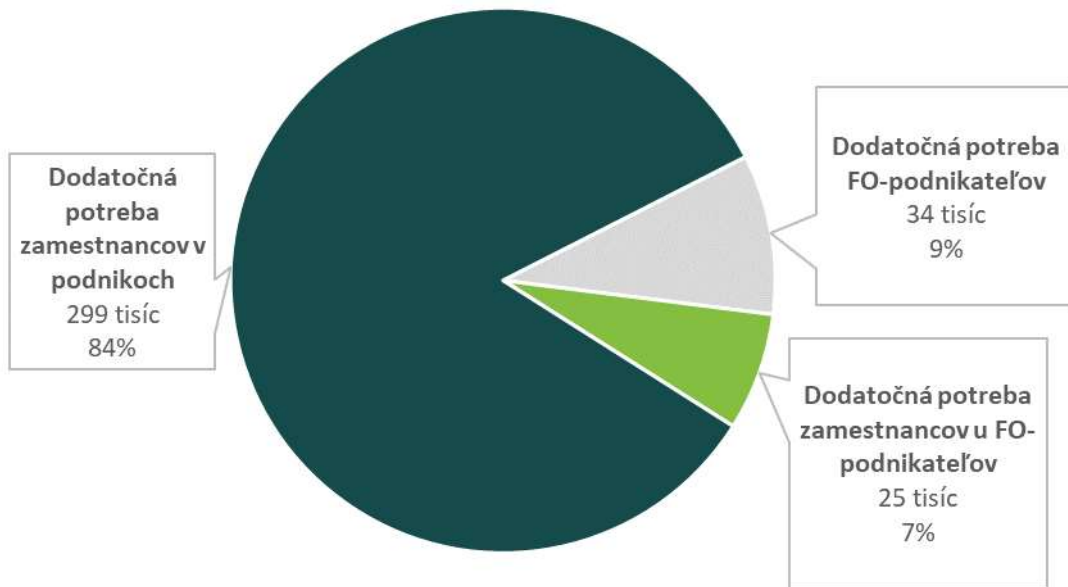
Spomaľujúci rast zamestnanosti v roku 2019 bol očakávaný aj v predchádzajúcich prognostických štúdiách z rokov 2016-2018. Rovnako tak už v týchto prognózach bolo očakávané výraznejšie spomalenie rastu zamestnanosti v roku 2020. Ten sa potvrdzuje aj z aktuálnych dát. Aj keď zatiaľ, čo zníženie rastu zamestnanosti v prognózach z predchádzajúcich rokov bolo očakávané predovšetkým v dôsledku prehrievania ekonomiky a nedostatku pracovných síl, dnes sa k týmto skutočnostiam pridáva aj panika z Koronavírusu COVID-19, ktorá v súčasnosti začína ovplyvňovať aj medzinárodné trhy.

Dodatočná potreba pracovných síl do roku 2025 bude na úrovni približne 358 tisíc osôb. Približne 84 % z nich budú potrebovať podniky. Dopyt na trhu práce z rokov 2016-2018 sa už pravdepodobne nezopakuje najbližších 10 rokov v Slovenskej republike.

Dodatočné potreby trhu práce vyjadrujú budúci dopyt na trhu práce, ktorý vznikne nad rozsah v súčasnosti zamestnaných osôb. To znamená, že ich bude možné uspokojiť jedine z radov v súčasnosti nezamestnaných osôb, absolventov prichádzajúcich na trh práce alebo osobami zo zahraničia (občania SR pracujúci v zahraničí a príslušníci iných krajín). Podniky budú do roku 2025 potrebovať dodatočne viac ako 299 tisíc osôb, ďalších 34 tisíc osôb budú predstavovať celospoločenské potreby fyzických osôb - podnikateľov a 25 tisíc zamestnancov budú dodatočne potrebovať fyzické osoby - podnikatelia.

Graf č. 6: Dodatočná potreba pracovných síl v SR do roku 2025

Zdroj: TRIXIMA Bratislava

V uplynulých rokoch 2016-2019 bolo v podmienkach SR vytváraných historicky najviac pracovných príležitostí. Bolo to spôsobené spojením dvoch extrémnych skutočností, a to najvýraznejšou ekonomickou expanziou v histórii vývoja trhu práce v SR a najvýraznejšou náhradou pracovných síl. Tieto dva faktory sa spojili v rovnakom období, čo vyústilo v extrémne pozitívnu situáciu na trhu práce v predchádzajúcich rokoch. Okrem výraznej ekonomickej expanzie totiž z trhu práce odchádzali do dôchodku do súčasnosti najsilnejšie povojnové ročníky. Časť z nich je síce ešte stále na trhu práce, avšak ekonomická expanzia v najbližších rokoch už nebude v tak pozitívnych číslach. Najbližšou početne podobnou generáciou sú až tzv. husákové deti, ktoré budú odchádzať z trhu práce o 20 rokov.

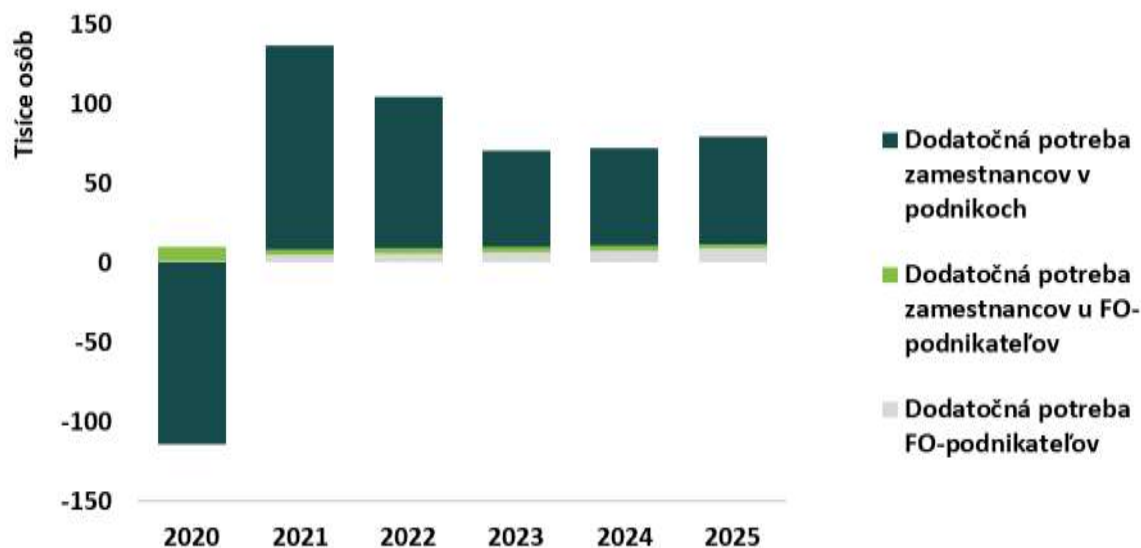
Napriek záporným potrebám trhu práce v roku 2020 sa v ostatných rokoch prognózovaného horizontu očakávajú pozitívne potreby trhu práce na úrovni presahujúce 70 tisíc osôb ročne.

Nasledujúce dva roky (2020-2021) budú turbulentné. Najskôr v roku 2020 v dôsledku vírusu COVID-19 a ekonomických obmedzení výrazne poklesne zamestnanosť o 141 tisíc osôb a po pripočítaní náhrady pracovných síl na úrovni 37 tisíc osôb, budú potreby trhu práce záporné na úrovni -104 tisíc, v roku 2021 nastane rýchla regenerácia ekonomiky a dodatočné potreby trhu práce budú kladné na

úrovni až 136 tisíc. Tento skokový očakávaný nárast potrieb trhu práce v roku 2021 bude najextrémnejší, aký sme kedy v ére samostatnosti Slovenska zažili. V roku 2022 bude ešte dobiehať regenerácia ekonomiky z krízového roku 2020 a potreby trhu práce budú takisto relatívne vysoké na úrovni presahujúcej 100 tisíc osôb. V ostatných rokoch prognózovaného horizontu možno očakávať stabilnejší vývoj s potrebami trhu práce na úrovni približne 70 tisíc ročne.

Už v prognózach realizovaných v roku 2018 a 2019 sme rok 2020 nazvali „bodom zlomu“ vo vývoji na trhu práce, počnúc ktorým začne ekonomická expanzia klesať. V tom období sme ani netušili, ako veľmi sa tieto prognózy naplnia. Samozrejme, nik nemohol tušiť príchod krízy spojenej s Koronavírusom COVID-19, avšak náznaky spomaľovania ekonomiky boli zreteľné.

Graf č. 7: Vývoj dodatočnej potreby pracovných síl v období 2020-2025

Zdroj: TREXIMA Bratislava

Celospoločenská potreba fyzických osôb - podnikateľov bude v najväčšej miere zo všetkých kategórií podmienená náhradou pracovných síl. Spôsob jej uspokojenia je však výrazne odlišný od uspokojovania potrieb zamestnancov.

Náhrada pracovných síl bude pritom najvýznamnejším faktorom pri celospoločenskej potrebe fyzických osôb - podnikateľov, kde bude súčasne ekonomická expanzia záporná. Počet FO-podnikateľov klesá dlhodobo, v roku 2019 sa však tento pokles zastavil. Bolo to spôsobené predovšetkým znížením odvodového zaťaženia tejto ekonomickej kategórie. Nemožno však hovoriť

o obrátení tohto trendu, keďže sa vo veľkej miere jednalo o prechod zo zamestnaneckého pomeru na živnosť, ktorá sa stala výhodnejšou aj pre samotného zamestnanca. Predpokladá sa pokračovanie trendu klesajúceho počtu FO-podnikateľov aj v najbližších 3 rokoch v dôsledku poklesu ekonomickej expanzie a očakávanému zníženiu množstva objednávok zo strany väčších spoločností. Pokles sa však bude medziročne zmiernovať. V rokoch 2020-2021 sa očakáva pokles ich počtu o približne 7,1 tisíc a v roku 2023 začne ich počet rásť aj vďaka očakávaným a avizovaným zmenám novou vládou. Tento trend však nie je nový, ich počet klesá kontinuálne za ostatných 10 rokov. Súčasne je však veková štruktúra fyzických osôb - podnikateľov omnoho viac naklonená k starším ročníkom, ako je to pri zamestnancoch. Očakáva sa, že v období rokov 2020-2025 odíde z trhu práce približne 40 tisíc fyzických osôb - podnikateľov. Po odčítaní zápornej expanzie sa tak očakáva, že spoločnosť bude dodatočne potrebovať doplniť 34 tisíc fyzických osôb - podnikateľov v rokoch 2020-2025.

Celospoločenská potreba fyzických osôb - podnikateľov je však odlišná od potrieb zamestnancov, pretože ich uspokojenie je omnoho flexibilnejšie. Zatiaľ, čo pri potrebe zamestnancov potrebujú zamestnávateľia osoby, ktoré sú schopné vykonávať danú činnosť, celospoločenská potreba fyzických osôb - podnikateľov je uspokojovaná trhom samotným. Celospoločenská potreba fyzických osôb - podnikateľov je definovaná množstvom tovarov a služieb, ktoré dopytuje spoločnosť.

V prípade nedostatku vhodných fyzických osôb - podnikateľov, ktorí by tieto tovary a služby realizovali, vzrastie ich cena (napr. cena za kachličkovanie kúpeľne a pod.) rýchlejšie ako mzdy zamestnancov pri nedostatku pracovných síl u zamestnávateľov. V prípade rastu cien tovarov a služieb ponúkaných FO-podnikateľmi, spôsobeného ich nedostatkom, bude toto prázdne miesto na trhu relatívne rýchlo vyplnené konkurenciou. V konečnom dôsledku tak celospoločenská potreba fyzických osôb - podnikateľov môže byť uspokojená aj rozširovaním produkcie iných podnikov a fyzických osôb - podnikateľov.

Tieto javy môžeme sledovať aj v súčasnom období. Dlhodobý pokles počtu fyzických osôb - podnikateľov nie je v prevažnej miere spôsobený poklesom dopytu po ich tovaroch a službách, ale zaberaním ich oblasti podnikania inými živnostníkmi a podnikmi. To vždy neznamená, že fyzická osoba - podnikateľ bol z trhu vytlačený konkurenciou. Pri jeho odchode z trhu práce totiž nemusí byť nahradený novou fyzickou osobou - podnikateľom, ale rozširovaním produkcie ostatných podnikateľských subjektov. Bez ohľadu na to, akým spôsobom bude celospoločenská potreba fyzických osôb - podnikateľov uspokojená, osoby budú v týchto oblastiach potrebné buď ako fyzické osoby - podnikatelia alebo ako zamestnanci v podnikateľských subjektoch zaberajúcich danú časť trhu.

V období rokov 2020-2025 príde na trh práce 270 tisíc absolventov stredných a vysokých škôl. Absolventi prichádzajúci na trh práce tak aj napriek nepriaznivej ekonomickej situácie nepokryjú dopyt po pracovnej sile na trhu práce. Aj v nasledujúcich rokoch bude preto v prípade správnych rozhodnutí decíznej sféry priestor na znižovanie nezamestnanosti a počet voľných pracovných miest bude narastať.

Od roku 2016 sme boli svedkami nezvyčajnej situácie na trhu práce, v ktorej Slovensko ešte v minulosti nebolo. Dopyt na trhu práce výrazne prevyšoval ponuku. To so sebou prináša pozitívne, ale aj negatívne efekty. Takýto stav výrazne posilňuje postavenie zamestnancov na trhu práce voči zamestnávateľom. Zatiaľ, čo v minulosti mali na trhu práce navrch zamestnávateľa, ktorí si mohli vybrať z radov uchádzačov o pracovné miesto, v uplynulých rokoch to boli práve zamestnávateľa bojujúci o každého zamestnanca. Táto situácia prirodzene vedie ku konkurenčnému boju na trhu práce vyúsťujúcemu do výrazného rastu miezd a znižovania nezamestnanosti. Počty voľných pracovných miest boli v období rokov 2016-2019 na historických maximách.

Aj napriek výraznému očakávanému skokovému prepadu zamestnanosti v roku 2020, sa očakáva, že v rokoch 2020-2025 budú taktiež chýbať absolventi a pracovné sily, aj keď v nižšej miere ako v predchádzajúcich rokoch. Práve spojenie ekonomickej expanzie a rýchlej regenerácie trhu práce zo súčasného šoku, odchodu z trhu práce najpočetnejších populačných ročníkov a príchodu na trh práce historicky najmenej početných ročníkov bude v období rokov 2021-2025 stupňovať nedostatok pracovných síl v SR. Zatiaľ, čo potreby trhu práce v podmienkach SR budú kumulatívne do roku 2021 na úrovni takmer 358 tisíc osôb, na trh práce príde len približne 270 tisíc absolventov. V optimistickom prípade, ak by sa všetci absolventi zamestnali v podmienkach SR, by sa dopyt zamestnávateľov uspokojil len na úrovni približne 75 %. Na porovnanie, v predchádzajúcich rokoch 2016-2019 boli potreby trhu práce uspokojené absolventmi len na úrovni 57 %. Nedostatok pracovných síl tak bude pretrvávať aj naďalej, aj keď v nižšej miere ako do súčasnosti.

Aj v budúcnosti tak bude v podmienkach SR priestor na znižovanie nezamestnanosti, pretože zamestnávateľa budú musieť siahnuť aj na tých nezamestnaných, ktorých predtým považovali za ťažko uplatniteľných. Zamestnávateľa však môžu uspokojiť svoj dopyt aj pracovníkmi zo zahraničia, predovšetkým pracovníkmi z tretích krajín. Rovnako ho môžu uspokojiť aj občanmi SR pracujúcimi v zahraničí, ak by sa im podarilo ich finančne motivovať k návratu.

Umožniť zamestnávateľom zamestnávať cudzincov z tretích krajín je ekonomicky prospešné pre SR v prípade, že sa jedná o oblasti so skutočným nedostatkom pracovných síl. Avšak v prípade, že nedostatok pracovných síl je určený nesprávne, tak zahraniční pracovníci znižujú mzdy a zamestnanosť domáceho obyvateľstva. **Voľné pracovné miesta pritom nevyjadrujú nedostatok pracovných síl.**

Je nevyhnutné zdôrazniť, že zamestnávateľ má ekonomický motív (zisk) na rozdiel od štátu, ktorý má zabezpečovať čo najlepšiu situáciu v krajine a v spoločnosti. **Tieto dva rôzne motívy spolu môžu kladne korelovať, ale nemusia. To znamená, ekonomická motivácia zamestnávateľov môže, ale nemusí byť pre štát a spoločnosť prospešná.** Závisí to predovšetkým na opatreniach decíznej sféry. Pokiaľ štát vytvorí veľmi dobré podmienky na zamestnávanie cudzincov, automaticky to u zamestnávateľov spôsobí nižšiu motiváciu zamestnávať nezamestnané osoby, prípadne motivovať občanov SR pracujúcich v zahraničí vrátiť sa a pracovať v SR.

Ide o lavírovanie na tenkom ľade, pretože na druhej strane, v prípade skutočného nedostatku pracovných síl v jednotlivých oblastiach je nevyhnutné zamestnávateľom podať každú možnú pomoc pri obsadení pracovných miest, vrátane podpory zamestnávania zamestnancov z tretích krajín. Takýto krok je ekonomicky výhodný pre SR. V tomto prípade sú totiž zahraničné pracovné sily komplementárne⁷ k domácim pracovníkom a neznižujú úroveň ich zamestnanosti ani ich mzdy, rastie však agregátny počet zamestnaných osôb, úroveň produkcie, spotreby, ako aj daňových príjmov štátu.

Avšak v prípade, že zamestnávateľ bude zamestnávať osoby zo zahraničia v oblastiach, kde existujú vhodné tuzemské voľné pracovné sily na výkon danej práce, **tak to negatívne ovplyvní domáce obyvateľstvo a ekonomiku SR.** V takomto prípade sú zahraničné pracovné sily substitučné, teda vytvárajú konkurenciu pre domáce obyvateľstvo a znižujú ich mzdy, zamestnanosť, spotrebu a nesú so sebou aj množstvo negatívnych celospoločenských problémov a prispievajú k spoločenskému pnutiu.

Preto je nevyhnutné, **aby decízna sféra pri povolení zamestnávať cudzincov z tretích krajín skutočne dbala na to, či v podmienkach SR neexistujú pracovné sily v daných oblastiach, resp. či pracovné miesta sú skutočne nedostatkové. Na kvalite práve tejto informácie závisí to, či Slovenská republika využije vysoké potreby trhu práce vo svoj prospech alebo nie.** Pri identifikácii nedostatkových profesií je tiež dôležité zdôrazniť, že **voľné pracovné miesta nevyjadrujú potreby trhu práce!** Ako bolo identifikované aj v rámci terénnych prieskumov u podnikateľov a fyzických osôb - podnikateľov, približne dve tretiny voľných pracovných miest je tvorených bežnou fluktuáciou. V tomto

⁷ resp. doplnkové. Pracovné sily nekonkurujúce domácejmu obyvateľstvu na trhu práce. viď napr. Borjas,2016

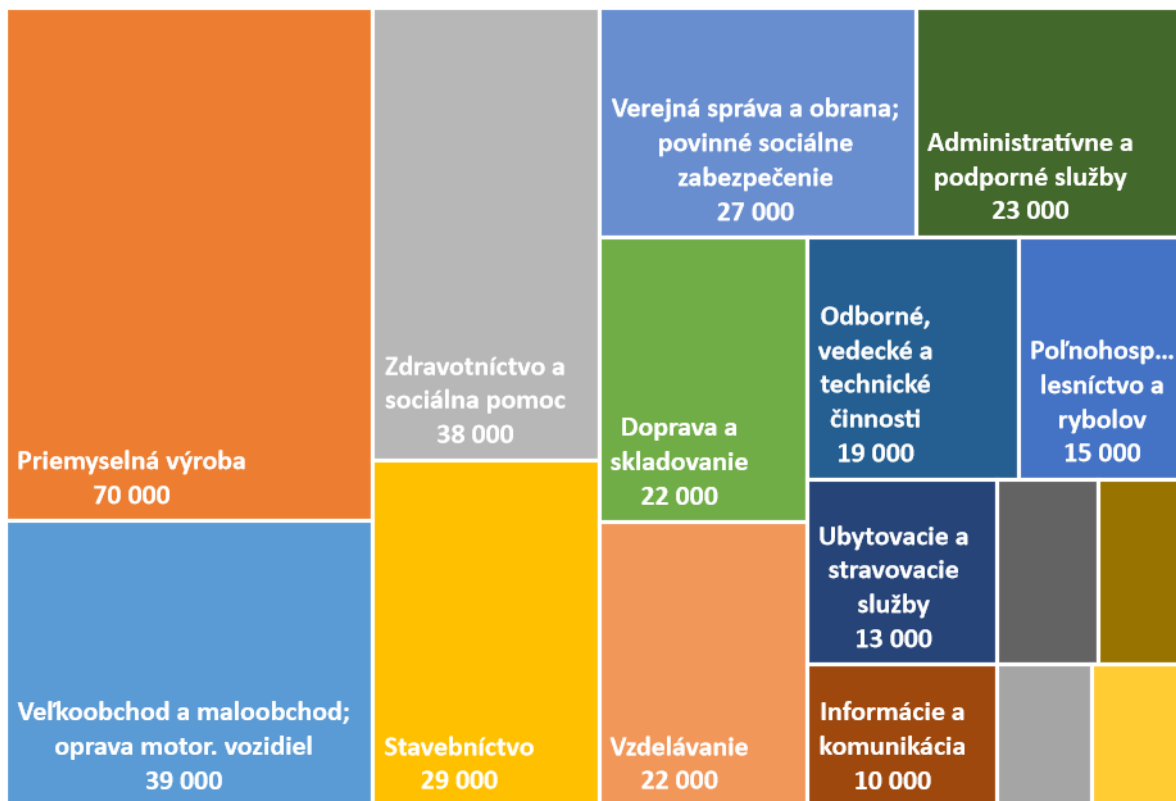
prípade sa tak jedná predovšetkým o pracovné miesta, na ktorých z nejakého dôvodu nedokážu zamestnávateľia udržať pracovnú silu (napríklad v dôsledku nízkych miezd). **Považovať tento ukazovateľ za prioritný pri identifikácii nedostatkových profesií je preto metodicky nesprávne s možnými negatívnymi dopadmi na hospodárstvo v SR.**

Dodatočná potreba pracovných síl v priemysle v období 2020-2025 bude na úrovni takmer 70 tisíc osôb. Obchod bude potrebovať takmer 39 tisíc osôb. Z relatívneho pohľadu však bude najvyšší dopyt v Zdravotníctve na úrovni približne 27 % súčasného počtu pracujúcich.

Dve početne najdôležitejšie odvetvia v SR, priemysel a obchod, budú dominovať potrebám trhu práce v SR aj v budúcnosti. Približne 31 % pracovných príležitostí vytváraných v období rokov 2020-2025 bude práve v týchto dvoch odvetviach. Je to však výrazne nižší podiel oproti predchádzajúcim expanzným obdobiam, kedy tvorili približne 40 % celkového dopytu na trhu práce v hospodárstve. Práve v dôsledku spomaľovania týchto najdôležitejších odvetví v SR sa očakáva aj zníženie rastu dopytu na trhu práce v SR. V priemysle bude celková dodatočná potreba pracovných síl v období rokov 2020-2025 na úrovni 70 tisíc osôb, v obchode bude potreba trhu práce na úrovni približne 39 tisíc osôb. Približne 38 tisíc osôb bude v prognózovanom horizonte takisto potrebných v zdravotníctve, pričom približne 50 % týchto potrieb možno pripísať náhrade pracovných síl. Zaujímavá je situácia vo vzdelávaní, kde aj napriek očakávanému poklesu počtu zamestnancov v období 2020-2025 budú potreby trhu práce výrazne kladné na úrovni 22 tisíc osôb. Tieto potreby tak budú tvorené výhradne náhradou pracovných síl.

Graf č. 8: Dodatočná potreba trhu práce v odvetviach národného hospodárstva v období 2020-2025 v osobách

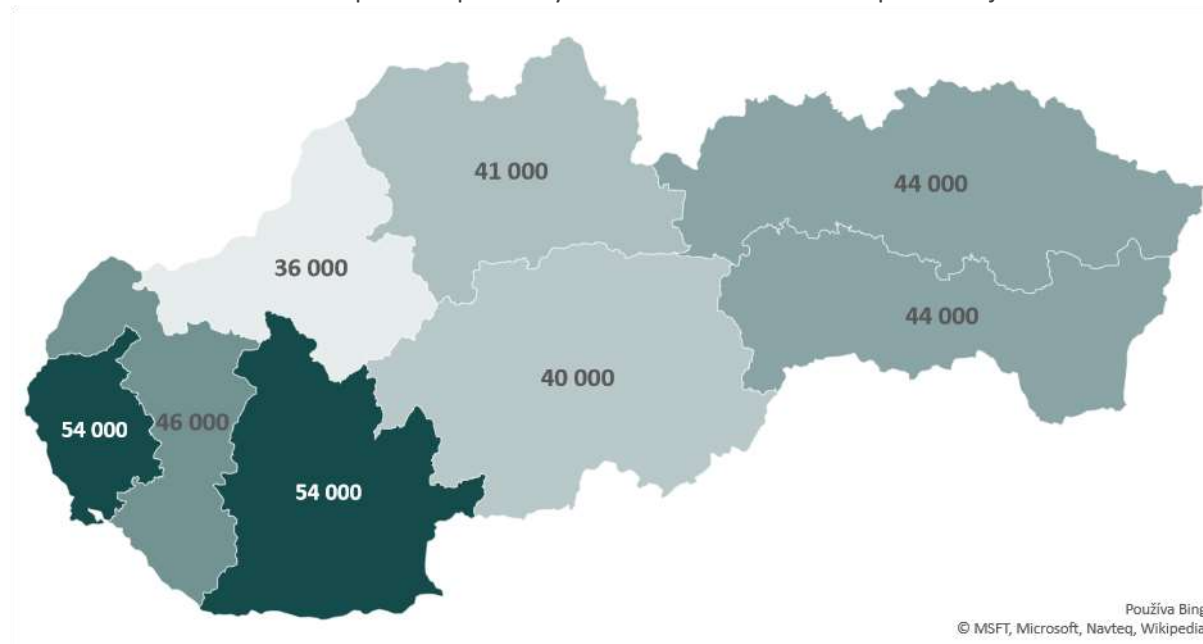
Zdroj: TREXIMA Bratislava

Najvyššia dodatočná potreba pracovných síl na úrovni približne 54 tisíc osôb bude v období 2020-2025 v Bratislavskom a Nitrianskom kraji. Vysoká potreba trhu práce bude tiež v Trnavskom kraji na úrovni 46 tisíc osôb. V ostatných krajoch bude štruktúra potrieb trhu práce vyrovnannejšia od 44 tisíc osôb v Prešovskom a Košickom kraji po 36 tisíc osôb v Trenčianskom kraji.

Bratislavský kraj je regiónom s najvyššou potrebou pracovných síl v období 2020-2025 na úrovni 54 tisíc osôb. Aj vďaka investícii z predchádzajúcich rokov Jaguar Land Rover bude potreba trhu práce v Nitrianskom kraji tiež vysoká na úrovni takmer 54 tisíc osôb. Na druhej strane spektra sa s dodatočnou potrebou pracovných síl na úrovni 36 tisíc osôb nachádza Trenčiansky kraj, za ktorým nasleduje Banskobystrický kraj s celkovou potrebou pracovných síl do roku 2025 na úrovni 40 tisíc osôb.

Graf č. 9: Dodatočná potreba pracovných síl v období 2020-2025 podľa krajov SR v osobách

Zdroj: TRIXIMA Bratislava

Špecialisti, pracovníci v službách a obchode a montéri strojov a zariadení budú tvoriť viac ako polovicu celkovej dodatočnej potreby trhu práce do roku 2025 v Slovenskej republike.

Podobne, ako vo väčšine vyspelých krajín, aj v SR sa trend trhu práce uberá smerom k špecialistom, obchodu a službám. Napriek tomu však štruktúra potrieb trhu práce nekonverguje k najvyspelejším

krajinám. Je to predovšetkým v dôsledku výrazného podielu potreby trhu práce pri montážnych pracovníkoch. V SR sa tak štruktúra potrieb trhu práce mierne polarizuje na potreby trhu práce s vysokou kvalifikáciou a nízkou kvalifikáciou, pričom stredná kvalifikácia je v úzadí.

V období rokov 2020-2025 bude približne 18 % celkovej potreby trhu práce tvorených dopytom po špecialistoch (potreba 23 tisíc osôb do roku 2025). Ďalších 18 % celkovej potreby trhu práce bude pri pracovníkoch v službách a obchode (potreba 22 tisíc osôb do roku 2025), a rovnako tak 18 % pri operátoroch strojov a zariadení (22 tisíc osôb do roku 2025). Tieto tri hlavné triedy zamestnaní tak budú tvoriť viac ako polovicu celkového dodatočného dopytu na trhu práce.

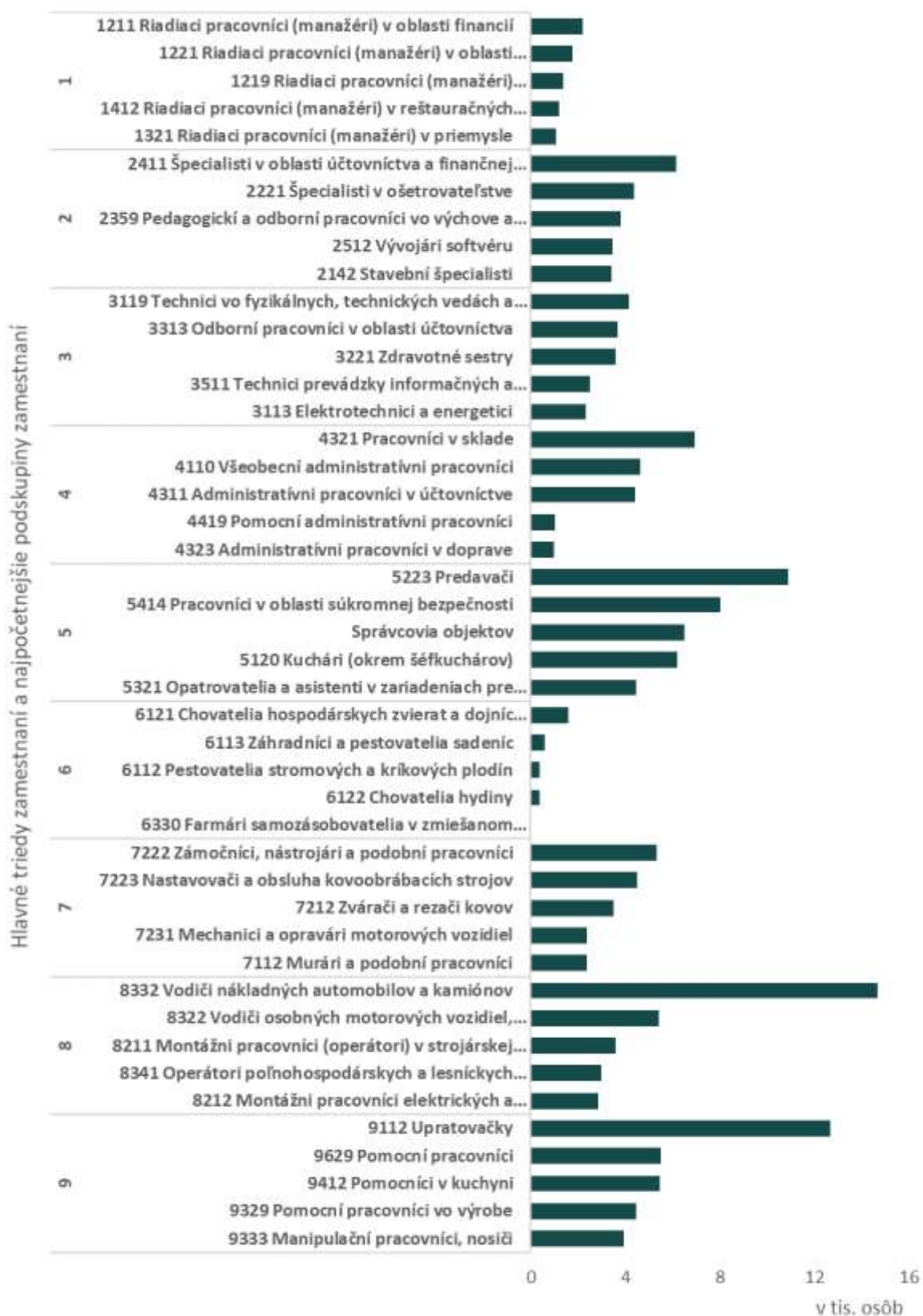
Vodiči nákladných automobilov a kamiónov, predavači, pracovníci v oblasti súkromnej bezpečnosti a upratovačky budú tvoriť 10 % celkovej potreby trhu práce do roku 2025 v SR. V minulosti však tieto tri zamestnania tvorili 15% celkových potrieb trhu práce.

Z vysokokvalifikovaných pozícií budú prevažovať špecialisti v účtovníctve, ošetrovatelstve, či vývojári softvéru.

Pri sledovaní potreby trhu práce v jednotlivých zamestnaniach je nevyhnutné zohľadniť aj štruktúru zamestnaní v SR. V SR existuje viac ako 90 podskupín zamestnaní pri špecialistoch a 84 podskupín zamestnaní pri technikoch a odborných pracovníkoch. Na druhej strane, pri administratívnych a pomocných a nekvalifikovaných pracovníkoch existuje len približne 30 podskupín zamestnaní v každej hlavnej triede zamestnaní. Pri operátoroch a montéroch strojov a zariadení a pracovníkoch v službách a obchode je ich približne po 40. To znamená, že pri zamestnaniach s postačujúcou nižšou kvalifikáciou sú potreby trhu práce omnoho viac koncentrované do niekoľkých zamestnaní. Z týchto dôvodov pri agregovanom pohľade na potreby trhu práce podľa podskupín zamestnaní sú v popredí predovšetkým nízko kvalifikované pozície, pretože sú súčasne omnoho početnejšie ako špecializované pozície. Je však potrebné mať na pamäti, že najväčší dopyt na trhu práce bude po špecialistoch, len tento dopyt je rozložený do trojnásobne vyššieho počtu podskupín zamestnaní, ako pri pomocných alebo administratívnych pracovníkoch.

V podmienkach SR sú 3 podskupiny zamestnaní, v ktorých celková dodatočná potreba trhu práce v rokoch 2020-2025 presiahne 8 tisíc osôb. Sú nimi vodiči nákladných automobilov a kamiónov, predavači a pracovníci v oblasti súkromnej bezpečnosti. Vo všetkých týchto zamestnaniach bude prevažovať náhrada pracovných síl nad expanzným dopytom. Podiel potrieb trhu práce v týchto troch podskupinách zamestnaní predstavuje až 10 % percent celkových potrieb trhu práce. Napriek tomu, že sa jedná o vysoké číslo, ich podiel sa znižuje, keď v minulosti predstavoval až 15 % všetkých potrieb trhu práce v SR.

Graf č. 10: Dodatočná potreba pracovných síl v podskupinách zamestnaní s najvyššími potrebami trhu práce podľa hlavných tried SK ISCO-08 v období 2020-2025

Zdroj: TREXIMA Bratislava